

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Загальної і клінічної фармакології та фармакогнозії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ з самостійної роботи студентів (СРС) заочного відділення

Навчальна дисципліна: **«Ресурсознавство лікарських рослин»**

Тема заняття СРС № 1: **«Ресурсознавство як наука і навчальна дисципліна. Термінологія ресурсознавства лікарських рослин. Ресурсознавчі дослідження в Україні та світі: історичний аспект. Вплив фази розвитку рослин і факторів навколишнього середовища на утворення та динаміку накопичення діючих речовин.»**

Курс 5 Факультет медико-фармацевтичний

Обговорено та затверджено на
методичній нараді кафедри
28 серпня 2025 р.
Протокол № 1.
Зав. Кафедри

Я.В. Рожковський

Тема заняття СРС № 1: «Ресурсознавство як наука і навчальна дисципліна. Термінологія ресурсознавства лікарських рослин. Ресурсознавчі дослідження в Україні та світі: історичний аспект. Вплив фази розвитку рослин і факторів навколишнього середовища на утворення та динаміку накопичення діючих речовин.» (6 год)

1. *Актуальність теми:* Ресурси лікарських рослин є предметом вивчення особливого розділу знань – ресурсознавства лікарських рослин, яке оперує певними поняттями, термінами, вирішує дуже важливі та актуальні питання пошуку, оцінки та раціонального використання природних ресурсів лікарських рослин як сировинної бази для виробництва вітчизняних фітопрепаратів. Україна неймовірно багата на природні рослинні ресурси, зокрема, на лікарські рослини, але останнім часом їх стан погіршився, що дуже негативно впливає на розвиток вітчизняної фармацевтичної промисловості. Тому дуже актуальним є не тільки оцінка сучасного стану природних ресурсів ЛР в Україні, а й пошук шляхів для більш ефективного їх використання.

2. *Конкретні цілі:*

- розширити та закріпити у студентів уявлення про ресурсознавство лікарських рослин як систему раціонального використання ресурсів ЛР, його основні положення і терміни
- конкретизувати знання про багатство рослинного світу на природну ЛРС;
- навчити проводити якісну оцінку природної ЛРС відповідно до можливого впливу різних факторів оточуючого середовища.
- навчити впливу фази розвитку рослин і факторів навколишнього середовища на утворення та динаміку накопичення діючих речовин

3. *Міждисциплінарна інтеграція* (Базові знання, вміння, навички, необхідні для вивчення теми):

№ п.п.	Дисципліни	Знати	Вміти
1.	Попередні Медична ботаніка	Фази розвитку, екологічні умови зростання лікарських рослин;	Давати оцінку сучасним умовам зростання конкретних видів ЛР.
2.	Фармакогнозія	Вплив різних факторів на накопичення та вміст основних БАР у ЛРС	Обирати оптимальні райони та терміни заготівлі дикорослої ЛРС

3.	Внутришньопредметна інтеграція (теми даної дисципліни, з якими інтегрується та, що вивчається)...	Ресурсознавство як наука і навчальна дисципліна. Сировинна база лікарських рослин в Україні. Використання ЛР та фітопрепаратів у сучасній світовій медичній практиці. Облік ресурсів лікарських рослин, принципи їх раціонального використання і охорони. Культивування ЛР в Україні та світі.	розробляти: інструкції з заготівлі, сушіння та зберігання дикорослої сировини вищих рослин, водоростей, лишайників та грибів, інформаційні листки; робити доповіді для лікарів та надавати консультації населенню з питань, пов'язаних із заготівлею та використанням сировини та препаратів природного походження.
----	---	--	---

4. Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття

4.1. Перелік основних термінів, параметрів, характеристик, які має засвоїти студент при підготовці до заняття:

Термін (поняття), запитання	Визначення (зміст), відповідь
1	2
Ареал	
Біологічний запас ЛРС	
Експлуатаційний запас ЛРС	
Зарості, промислові зарості ЛР	
Лікарська рослина-ЛР	
Лікарська рослинна сировина-ЛРС	
Популяція, ценопопуляція	
Рослинні ресурси	

1	2
«Трава»	
Урожайність (щільність запасу) ЛРС	
Мета ресурсознавчих досліджень	
Основні напрями ресурсознавчих досліджень	
Зміст теоретичного ресурсознавства	
Зміст практичного ресурсознавства	
Спеціальне використання природних ресурсів ЛР	
Загальне використання природних ресурсів ЛР	

Теоретичні питання до заняття:

1. Пригадайте, які рослини ми називаємо лікарськими?
2. Наведіть приклади офіційної ЛРС, яку на даний час широко використовують лише з дикорослих рослин місцевої флори.
4. Яку термінологію використовують у фармації для означення виду ЛРС?
5. Які фактори впливають на різноманітність та розповсюдженість дикорослих ЛР?
6. Основні поняття і визначення: лікарська рослина (ЛР); лікарська рослинна сировина (ЛРС); фітоценоз; БАР.
7. Сучасні дані про стан та динаміку ресурсів ЛР в Україні.

4.3. Практичні роботи (завдання), які виконуватимуться на занятті:

Завдання 1. За допомогою рекомендованої наукової та довідкової літератури оцінити сучасний стан природної сировинної бази конкретних видів ЛРС та вказати фактори, що на неї вплинули. *Відповідь оформлюється у таблиці 2.*

Перелік об'єктів вивчення: *трава звіробою; трава чабрецю повзучого; квітки ромашки; листя мучниці; листя, плоди чорниці; квітки липи; листя подорожника великого; кора крушини; трава горицвіту весняного; квітки арніки; кореневища з коренями валеріани; плоди шипшини; плоди жостеру; корені алтеї лікарської; трава алтеї; кореневища лепехи; трава багна звичайного; листя бобівника; плоди журавлини; листя мати-й-мачухи.* З цього переліку кожному студенту пропонується 2 види.

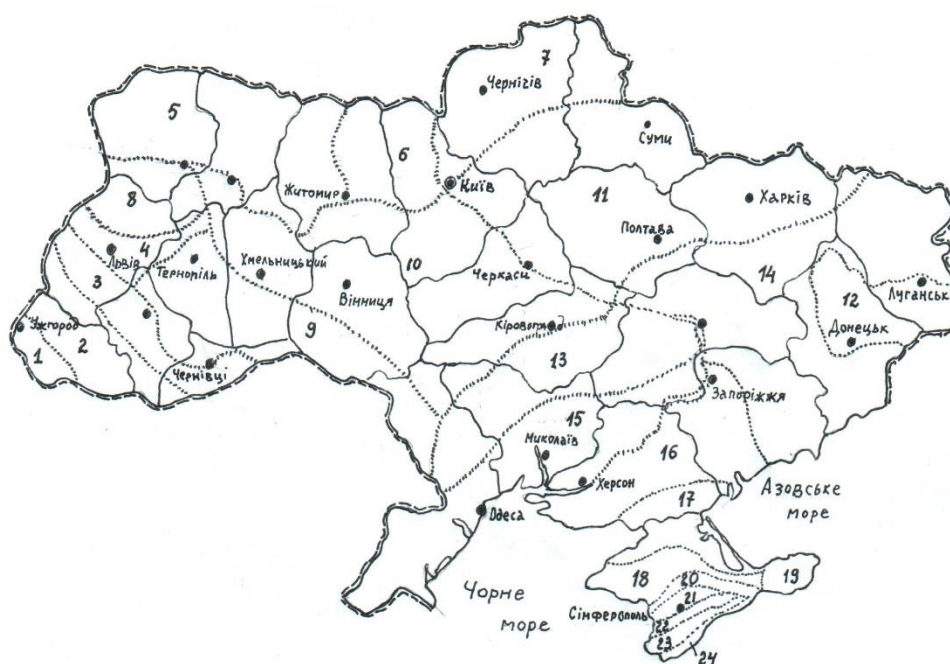
Сучасний стан природних ресурсів ЛРС в Україні

Назва ЛРС	Назва рослини-джерела ЛРС	Фактори, що вплинули на стан ресурсів	Оцінка сучасного стану ресурсів		
Рос.(укр.)	Лат.	Рос.(укр.)	Лат.		

Завдання 2. Позначити на наведеній карті-основі України (см. Мал. 1) місця зростання промислових заростей конкретних видів-джерел ЛРС, які зазнали негативного впливу радіоактивного забруднення.

Завдання виконується на підставі даних рекомендованої наукової та навчальної літератури і карти радіоактивного забруднення території України.

Перелік об'єктів вивчення: чебрець повзучий; чорниця; брусниця; журавлина; багно звичайне; бобівник трилистий; мучниця; калган (перстач прямостоячий); конвалія звичайна; звіробій звичайний; деревій звичайний; гірчак зміїний.

Мал. 1.

Місця зростання _____ (назва ЛР) _____, які зазнали негативного впливу радіоактивного забруднення території України.

5. Зміст теми:

Теоретичний матеріал теми викладено в тексті лекції № 1, а також у наступних джерелах інформації:

1. Тржецинський С. Д., Доля В. С., Денисенко О. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. 115 с.
2. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.
3. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.

6.Рекомендована література:

Основна навчальна література

4. Фармакогностичне ресурсознавство з основами інтродукції лікарських рослин / Навчальний посібник. – Полтава: ПДМУ, 2021.
5. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.
6. Ресурсознавство лікарських рослин: Практикум / Тржецинський С. Д. та ін. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2021.
7. Фармакогнозія: підручник для студентів фармацевтичних факультетів / Посилкіна О. В. та ін. – Харків: НФаУ, 2015–2018 (розділи, присвячені сировинній базі).
8. Тржецинський С. Д., Доля В. С., Денисенко О. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. 115 с.
9. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.
10. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.
11. Heinrich M., Barnes J., Prieto-Garcia J., Gibbons S., Williamson E. M. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy. 3rd ed. Elsevier, 2023. 282 p.
12. Medicinal Plant Resources : textbook / V. M. Minarchenko et al. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 128 p.

Додаткова література та довідники

13. Лікарські рослини: Рекомендаційний список літератури (актуальні видання 2024 року) / Уманський НУС.
14. Малопоширені ароматичні види лікарських рослин / Наукове видання. – Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2025.
15. Лабораторний журнал з ресурсознавства лікарських рослин : [посібник] / В. М. Мінарченко та ін. Київ : Паливода А. В., 2018. 94 с.

16. Фармакогнозія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кисличенко та ін. ; за ред. В. С. Кисличенко. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. 736 с.
17. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.
18. Bioprospecting of Ethnomedicinal Plant Resources: Sustainable Utilization and Restoration / ed. by G. Shukla et al. CRC Press, 2024. 466 p.
19. Medicinal Plants: Bioprospecting and Pharmacognosy / ed. by A. B. Sharangi, K. V. Peter. Apple Academic Press, 2022. 602 p.
20. Van Wyk B. E., Wink M. Medicinal Plants of the World. 2nd ed. CABI, 2017. 520 p.

Електронні ресурси

21. Medicinal Plant Names Services (MPNS) Resource. Kew Royal Botanic Gardens. URL: [kew.org](https://www.kew.org) (дата звернення: 22.03.2026).
22. Ресурсознавство лікарських рослин : презентація лекції. Нац. фармац. ун-т. URL: https://cnc.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/prezentatsiia_resursoznnavstvo-lr.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

8. Матеріали для самоконтролю.

3.5.1. Питання для самоконтролю.

1. Визначення ресурсознавства як науки.
2. Значення ресурсознавства лікарських рослин для фармації і медицини.
3. Предмет вивчення ресурсознавства лікарських рослин.
4. Головні задачі ресурсознавства ЛРС.
5. Теоретичний аспект ресурсознавства ЛРС.
6. Зміст практичного ресурсознавства ЛРС.

3.5.2. Тестові завдання для самоконтролю.

1. Основною метою ресурсознавських досліджень у складі фармакогнозії є:
 - А. Пошук нових лікарських рослин у місцевій флорі
 - Б. Вивчення і визначення запасів ЛРС**
 - В. Організація заготівель дикорослої ЛРС
 - Г. Визначення вмісту діючих речовин у ЛРС
 - Д. Встановлення тотожності ЛРС

2. Вперше вирощуванням лікарської рослинної сировини для потреб вітчизняної медицини в Україні стали займатися в Лубнах за наказом

- А. Президента України
 - Б. Міністерства медичної промисловості

В. Імператора Петра 1

Г. Царя Олексія Михайловича
Д. Міністерства охорони здоров'я.

3. До спеціального використання ресурсів не відносять заготівлю дикорослої ЛРС:

А. На продаж

Б. Для наукових цілей

В. Для задоволення власних потреб

Г. Юридичними особами для виробничих потреб

4. На накопичення БАР у рослинах впливають різні фактори: географічні, екологічні, кліматичні, фізіологічні. Так, екологічним фактором є:

А. Фаза розвитку

Б. Вік рослини

В. Склад та вологість ґрунту

Г. Висота над рівнем моря

Д. Географічна широта

5. Максимальний термін використання результатів оцінки ресурсів дикорослої ЛРС

А. 2 роки

Б. 3 роки

В. 5-7 років

Г. 10 років

Д. Термін не встановлюється

6. Ресурси якого виду з наведеного переліку дуже уразливі та скорочуються через меліоративну діяльність:

А. Астрагал шерстистоквітковий

Б. Барвінок малий

В. Глечики жовті

Г. Бобівник трилистий

Д. Вербна вузьколиста

7. Назвіть основну причину скорочення природних ресурсів горицвіту весняного, через що його було занесено до Червоної книги України:

А. Надмірне експлуатаційне навантаження

Б. Меліоративна діяльність

В. Радіоактивне забруднення території

Г. Потрави худобою

Д. Кліматичні зміни

9. Індивідуальні завдання для студентів з теми заняття.

Відповісти на запитання

Етапи розвитку та досягнення ресурсознавства ЛР в Україні	
--	--

<i>Сучасні напрямки пошуку потенційно цінних для фармації ЛР</i>	
<i>Вплив фази розвитку рослин і факторів навколишнього середовища на утворення та динаміку накопичення діючих речовин</i>	

Методичні рекомендації склав

доцент Бойко І.А.

/підпис/